

Оксана ІВАНКОВА-СТЕЦІЮК (Oksana IVANKOVA-STETSIUK)

Інститут народознавства НАН України

The Ethnology Institute of National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID 0000-0002-3814-7564

is.oksan@gmail.com

Візуальні виміри соціокультурної інтеграції родин вимушених переселенців в Україні (на матеріалах українсько-польського проєкту)

**Visual dimensions of socio-cultural integration of forced migrants'
families in Ukraine (based on the Ukrainian-Polish project)**

The article is devoted to identifying the heuristic potential of visual materials in the study of cultural values and meanings, in the context of the problem of finding optimal ways of socio-cultural integration of forced migrants' families and recipient communities. The study is based on the methodological principles of social culturology, which involves the consideration of artworks as individual realization cases of cultural forms. The article uses materials from the photo exhibition „*Hope. Family. Community*”. This Ukrainian-Polish project is designed to draw attention to the problems and needs of people affected by the military conflict in Eastern Ukraine. The analysis of photos of the peculiarities of the socio-cultural integration of families from Eastern Ukraine and Crimea has been made. The format of the stand-case and its structural elements are described. The basic principles of socio-cultural management of the exhibition project „*Hope. Family. Community*” are outlined. The importance of visual materials in the study of integration processes in modern Ukrainian communities has been proven.

Key words: visual materials, socio-cultural integration, forced migrants' families, cultural values and meanings

Стаття присвячена виявленню евристичного потенціалу візуальних матеріалів у вивченні культурних цінностей і смислів, у контексті проблеми пошуку оптимальних шляхів соціокультурної інтеграції сімей вимушених переселенців та спільнот-реципієнтів. Дослідження базується на методологічних засадах соціальної культурології, що передбачає розгляд творів мистецтва як індивідуальних випадків реалізації культурних форм. У статті використано матеріали фотовиставки „*Надія. Сім'я. Громада*” – українсько-польського проєкту, покликаного привернути увагу до проблем і потреб людей, які постраждали

внаслідок військового конфлікту на сході України. Здійснено аналіз фотографій, присвячених особливостям соціокультурної інтеграції сімей сходу України та Криму. Описано формат стенду-кейсу та його конструктивні елементи. Окреслено основні принципи соціокультурного менеджменту виставкового проекту „*Надія. Сім'я. Громада*”. Доведено важливість візуальних матеріалів у вивченні інтеграційних процесів у сучасних українських громадах.

Ключові слова: візуальні матеріали, соціокультурна інтеграція, родини вимушених переселенців, культурні цінності та смисли

Актуальність даної наукової розвідки визначається необхідністю здійснення наукового пошуку для виявлення нових пояснювальних ресурсів у вивченні складних соціокультурних процесів та феноменів, з одного боку, та зростаючою експансією візуального в наші дні, з іншого. Із такої перспективи візуальні матеріали, зокрема, світлини – як художні, так і документальні, які фіксують ті чи інші важливі події в житті людей та/ або їх будні, постають носіями безцінної інформації про культурні цінності та життєві смисли спільнот в часі викликів їх інтеграції. Останнє особливо актуально для сучасної України, де питання формування єдиного громадянського простору ідентичностей звучить гостро з огляду на довготривалість і важкість наслідків збройного конфлікту на сході країни. За аналогією до героїв усних нарисів про долю постраждалих від військового конфлікту на українському Сході¹, люди, які потрапляють у об'єктиви фотокамер професійних фотографів та журналістів, а також волонтерів громадських організацій в ході здійснення ними місії соціального служіння, отримують „голос” для того, щоби поділитися своїм складним досвідом у боротьбі за виживання, за безпеку сім'ї, за відносно нормальні умови життя, за налагодження взаємодій у новій громаді. Презентація у публічних просторах візуальних матеріалів, в яких зафіксовано шляхи соціокультурної інтеграції родин вимушених переселенців в Україні, рівно ж як і докладний опис таких світлин та їх аналіз у наукових публікаціях, дають змогу краще зрозуміти складні соціокультурні процеси та перспективи подальшої кристалізації української національної ідентичності.

На даний момент накопичено цікавий і різносторонній досвід використання зорового ряду у представленні результатів наукового пошуку у міждисциплінарному контексті, зокрема, візуальній етнології та в рамках теорії візуального сприйняття. Особливий інтерес становлять праці таких авторів, як Я. Данлон, Ж. Руш, Р. Сандалл, Б. Спенсер, К. Хайдер, П. Чіоззі. Зокрема, актуальною формою презентації цінностей та смислів культури є альбоми-монографії (Н. Альменова-Халит, А. Крижанівський, В. Яцюк) та фотокниги (А. Аткинс). Також здійснюється активний методологічний пошук у вивченні зорового кон-

¹ K. Jakubovska-Krawczyk, „*Інколи жаж і обстріли – історією народження твоєї дитини*” ...*Obraz dziecka w reportażach Jelizawety Honczarowej* Деся поруч війна [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, nr 7, 2019, s. 64.

тенту у візуальній соціології, зокрема, із використанням методу угрунтованої теорії (візуальна соціологія). Його результати представляють як зарубіжні дослідники (Г. Бекер, П. Бурдє, Дж. Елкінс, П. Белл, П. Штомпка та інші), так і вітчизняні (Є. Батаєва, Л. Бевзенко, О. Злобіна, В. Середа, В. Солдатова, О. Філіпова та інші). Втім, понад достатню наповненість теоретико-методологічної бази досліджень візуальних об'єктів, інструментарій їх аналізу є все ще неусталеним у випадках, коли є необхідність досліджувати соціальне в культурному, а культурне – в соціальному. Певною мірою цю прогалину заповнюють праці, присвячені вивченню феномену фото-голосового проекту (*FotoVoice Project*), націленого на привертання уваги спільноти до тієї чи іншої соціальної проблеми засобами мистецтва (Е. Д. Карлсон, Дж. Енгебрестон, Р. М. Чемберлен, К. Ванг, М. А. Бурріс, Т. Гарвін та інші). Такі публікації мають наукову цінність і високий евристичний потенціал в контексті тематики даної статті, позаяк формують теоретико-методологічну основу для вивчення крізь призму візуальної культури конкретних соціальних проблем, в т.ч. тих, які виникли відносно недавно, а тому поки що належно не досліджені. Понад це, наявні праці, в яких описуються фото-голосові проекти, не дають змоги оцінити соціально-мистецькі ініціативи ані з культурологічної перспективи – як феномен сучасного мистецтва, ані з етнологічної – як фрагменти етнолітопису, ані з соціологічної – як джерельну базу вивчення взаємозв'язків між культурною та соціальною підсистемами суспільства. Відтак, маємо об'єктивну потребу не лише у тому, щоби на конкретних прикладах продемонструвати евристичний потенціал соціально-мистецьких феноменів та представлених у їх рамках візуальних артефактів, але й в окресленні засадничих принципів та можливостей їх використання у вивченні соціокультурних цінностей та смислів.

В контексті вище сказаного, мету даної публікації визначено як виявлення евристичного потенціалу візуальних матеріалів у вивченні культурних цінностей та смислів, в контексті проблеми пошуку оптимальних шляхів соціокультурної інтеграції родин вимушених переселенців та громад-рецепієнтів для формування єдиного українського громадянського простору ідентичностей в часі викликів збройного конфлікту на Сході України. Представлені у даній публікації напрацювання є результатом аналізу українсько-польського досвіду соціальної допомоги вимушеним переселенцям. Конкретно йдеться про спільний проект Карітасу України та Caritas Polska (Карітасу Польщі) під назвою „Створення Центру підтримки сім'ї в якості моделі для інтеграції ВПО і приймаючих громад в Україні” [Utworzenia centrum wsparcia rodziny w jakości modelu integracji osób wewnętrznie przesiedlonych (OWP) i społeczności przyjmujących na Ukrainie], який було реалізовано (за участю автора) у 2017–2019 р., в рамках Програми співпраці у сфері розвитку Міністерства Закордонних Справ Республіки Польща [w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP]². В період дії даного проєкту, серед

² Polish Aid, www.polishaid.gov.pl, [06.01.2022]

іншого, мала місце соціально-мистецька ініціатива – фотовиставка „*НаДія. Родина. Спільнота*”³. Зупинимося на цьому докладніше, здійснюючи розгорнутий опис світлин, представлених на цій виставці. Також проаналізуємо особливості її соціокультурного менеджменту в контексті методологічних засад соціальної культурології та соціології мистецтва, які передбачають розгляд артефактів як окремих випадків реалізації культурних форм, в залежності від конкретних умов, місця і часу.

Фотовиставка „*НаДія. Родина. Спільнота*” як така, що виконувалася в рамках конкретного соціального проєкту і, відповідно, узгоджувалася з його цілями, мала на меті посприяти інтеграції родин вимушених переселенців, продемонструвавши успішні кейси міжгрупових соціальних взаємодій, реалізованих на платформі Центрів підтримки сімей у містах дії Проєкту, а саме, у Дрогобичі (Львівська обл.), Івано-Франківську, Кам’янському (Дніпропетровська обл.), Коломиї (Івано-Франківська обл.), Краматорську (Донецька обл.), Запоріжжі та Харкові. Центри були спроектовані як особлива інтеграційна платформа для активного спілкування між потребуючими сім’ями та працівниками Проєкту. Паралельно мав місце аналітичний супровід діяльності центрів, в рамках якого (під керівництвом автора) здійснювалася евалюація впровадження польського досвіду родинного асистування в Україні⁴. З огляду на особливу гостроту питання інтеграції в спільнотах, етносоціальна структура яких значно урізноманітнілася в останні роки, майданчиком для реалізації проєкту було обрано м.Коломию⁵.

„*НаДія. Родина. Спільнота*” був другим виставковим проєктом Карітасу України; йому передувала ще одна фотовиставка – „*Сіра зона. Людина. Доля*” (2018 р.)⁶. Обидва виставкові проєкти реалізовувалися консорціумами, до якого входили три інституції: Міжнародний благодійний фонд „Карітас Україна”, наукова інституція та музейна установа. У випадку фотовиставки „*НаДія. Родина. Спільнота*” мало місце партнерство Карітасу України з Національним музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського (м. Коломия Івано-Франківської обл.), зали якого з часу його заснування є просторами інтеграції українства; ще одним партнером став Інститут народознавства

³ Автор ідеї та куратор виставки – Оксана Іванкова-Стецюк. Дизайнер фотовиставки – Еліна Дацюк. Керівництво проєктом – Григорій Селешук, Максим Бондаренко, Ганна Гоменюк. Регіональні координати виставки – Тарас Бучовський, Ірина Федів. Консультування та інформаційний менеджмент – Ярослава Ткачук, Борис Великоголова, Ірина Бучовська.

⁴ М. Бондаренко (уп.), *Методичні матеріали для керівників програм по впровадженню соціальних проєктів з супроводу та підтримки родини, інтеграції та розвитку громад в неурядових та державних організаціях „Підтримуючи інтегруємо”*, Львів 2019, с. 45–48.

⁵ O. Ivankova-Stetsiuk, *Rozszerzenie przestrzeni integracyjnej osób wewnętrznie przesiedlonych: implementacja polskiego doświadczenia wspomagania rodzin na Ukrainie* [w:] „Kultura–Przemiany–Edukacja”, nr 8, 2020, s. 33–150.

⁶ О. Іванкова-Стецюк, Е. Дацюк, *FotoVoice Project в контексті сучасних українських реалій: особливості арт-менеджменту та графічної концептуалізації* [в:] „Вісник Львівської національної академії мистецтв”, nr 43, 2020, с. 104–112.

НАН України, а саме, його структурний підрозділ – відділ етнології сучасності, який реалізовує наукові та науково-популярні проекти, скеровані на вивчення етнокультурних взаємодій в сучасній Україні.

Фотовиставка „*НаДія. Родина. Спільнота*”, у відповідності до своїх цілей, „надала слово” членам родин вимушених (в наслідок збройного конфлікту на Сході України) переселенців та людям, які їх підтримують (особи, зайняті у соціальному служінні, учасники громадських об’єднань, активісти громади та інші). Світлини, представлені на виставці, були зроблені працівниками та волонтерами БФ „Карітас Коломия” (Іванна Федорак та інші) у 2018–2019 рр., в ході здійснення ними місії соціального служіння. Відтак, у фокусі об’єктиву фотокамери опинилися як самі родини етнічних українців й росіян зі Сходу України та кримських татар, так і середовища їх соціальної підтримки та інтеграції. В такий спосіб було створено передумови для того, щоби „довіриливо приходити до конкретної людини, спонукати її думати, а відтак усвідомлювати, до якого народу вона належить, яку мову й культуру вона повинна знати і берегти”⁷, а отже, даний проєкт постав як народознавчий.

Фотосюжети з життя родин вимушених переселенців та громади-рецепієнта, представлені на фотовиставці „*НаДія. Родина. Спільнота*”, відображають найрізноманітніші аспекти процесу їх соціокультурної інтеграції. Візуальні матеріали було концептуалізовано та представлено у авторському форматі т.зв. стенду-кейсу. Йдеться про виставкові планшети, кожен з яких має назву і містить колаж, який складається із одного основного фотосюжету та декількох додаткових, а також невеликого тексту-пояснення. Усвідомлюючи усю складність й неоднозначність процесів трансляції смислів та їх інтеріоризації реципієнтами⁸, світлини було відібрано таким чином, щоб мати змогу максимально доступно донести до відвідувачів виставки думку про цінність Людини; про необхідність розуміти „інших” людей, їхні потреби, болі, мрії; про розширення комунікативних просторів в українських громадах, а головне – про те, наскільки потрібно „діалогічним партнерам” розвивати свої комунікативні навички з опорою на принцип співпраці, при цьому пам’ятаючи про ввічливість й тактовність⁹.

Всього на виставці було представлено 8 стендів-кейсів, кожен з яких розповідає історію інтеграції – чи то родини, чи то представників самої громади-рецепієнта. Насамперед зупинимось на стендах, які містять візуальний матеріал про життя родин вимушених переселенців після того, як їм довелося покинути рідні домівки через загрози життю.

⁷ М. Тимошик, *Українознавчі проєкти видавництва „Наша Культура” у Варшаві (20-30-ті роки ХХ ст.) та їх актуальність для сучасності* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, nr 3, 2015, s. 376–377.

⁸ Р. Шульга, *Можливості реалізації смислового послання телепродукту* [в:] „Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, nr 3, 2012, с. 97.

⁹ Н. Войцехівська, *Термін „конфлікт” серед інших понять негармонійного ускладненого спілкування* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, nr 4, 2016, s. 59.

Так, стенд „*З надією в кожен день*” розповідає про важкий шлях подолання викликів вимушеного переселення родини зі Сходу. Коли у 2014 році розпочалася війна і в місті Лутугині йшли запеклі бої, Ольга Алекса разом з донечкою Даринкою вирішили перечекати неспокійні часи в селі Герца Чернівецької області, де продовжили справу, якою займались вдома – кози та город. Але знову випробування – пожежа! І знову – переселення. Але Даринка живе з надією на краще: відвідує музичну школу, театральний гурток, а у вільний час вчиться робити професійний манікюр. На титульній світлині стенду зображено, як родина готується приймати гостей, розливаючи чай. Такі практики гостинності виразно демонструють високий рівень взаємоприйняття „корінних” мешканців приймаючих громад та новосельців. Також на стенді багато зворушливих фото дівчинки Даринки, яка турбується про своїх кізоньок, та фотофіксації її перших спроб у освоєнні омріяної професії – майстра манікюру.

На стенді „*Оновлення*” зображено будні ще однієї родини вимушених переселенців – Руслана та Оксани Візнюк з Краматорська, що на Донеччині. Подружжя виховує трьох діток: Каріну, Микиту та Данила. У 2014 році родина покинула окупований Краматорськ та переїхала на Західну Україну, поселившись в квартирі, в якій в далекому дитинстві мешкав Руслан. В той важкий час родина вижила лише тому, що отримувала та матеріальну та психологічну допомогу від Карітасу Коломиї. Поступово, своїми руками, родина відновлює житло та започатковує міні-бізнес – перепелині яйця. Надзвичайно позитивну енергетику несуть світлини з фотосюжетами про те, як родина гуртом приводить до ладу своє нове житло і воно стає в результаті їх праці білим і світлим. Радісно підняті догори вказівні пальці двох маленьких синочків, які посміхаються в об’єктив фотокамери соціальних працівників, кажуть глядачам про те, що ці маленькі українські громадяни живуть з надією на краще життя і роблять для цього усе, що у їх силах.

Ще про одну сім’ю вимушених переселенців, яка знайшла свій новий дім на Прикарпатті, розповідає стенд „*Життя триває*”. Її шлях був непростим. Коли перед родиною Ольги Сердюк в 2014 році постало питання, куди втікати з міста Горлівки від обстрілів, вони прийняли рішення їхати на батьківщину її тата, в село Поточище на Прикарпатті. Було нелегко в побуті: жити довелося усім разом в невеличкій кімнаті з піччю. Прийшли нові випробування: померла мама Олі, а їй самій діагностували важку хворобу. Але жінка настроєна оптимістично: „Життя продовжується! І ніяк інакше!”. Усі члени невеликої, але дружної родини, намагаються всі свої проблеми долати разом. При цьому вони живуть звичайними буднями: радісно зустрічають гостей-волонтерів з Карітасу і радісно фотографуються разом зі своїм улюбленцем – кудлатим псом.

Примітною є доля родини Левікіних, про що розповідають світлини на стенді „*Маленький хлопчик з великою мрією*”. Голова сім’ї пан Іван – етнічний росіянин, родом з Воронежської обл. До 2015 р. жила в місті Попасна на Луганщині. Через обстріли родина переселилася в село Лісний Хлібичин на Прикарпатті. Було важко, але людей заспокоювало те, що маленький Кирило в безпеці. Зараз

хлопчик – школяр. Мама хвилюється за нього, бо у дитини не все добре з навчанням через те, що хлопчик на часто неуважний, „літає в хмарах”. Але маленький мрійник не сумує. Мир – його найбільша мрія. З головної світлини стенду на глядачів дивляться веселі усміхнені обличчя героїв цієї історії. Їх усмішки краще будь-яких слів свідчать про те, що життя триває і воно – прекрасне.

Ще один стенд-кейс про життя родин вимушених переселенців, на який би хотілося звернути особливу увагу, це „*Кримське серце в Буковині*”. На ньому представлено колаж зі світлин, які розповідають про родину вимушених переселенців з Криму. Голова цієї багатодітної сім’ї кримських татар Енвер Кадиров був правозахисником. Цю родину, яка однією з перших покинула анексований півострів, прийняла громада Коломиї у 2014 р., зігрівши новосельців теплом своїх сердець. Це допомагає родині кримчан не лише боротися з ностальгією, але й вибудовувати нові плани. А ще – у їхніх серцях живе надія на повернення до рідного Криму. Світлини містять фотосюжети, які відображають життя та побут родини в новій громаді. Яскраві світлини дорослих і дітей, на яких вони вдягнуті в красиве святкове національне вбрання, посеред природи та за святковим столом зі стравами національної кухні, приваблюють увагу українського глядача. Вони бачать, як їх „нові сусіди” бережуть свої культурні традиції, для того, щоби їх етнічна ідентичність продовжувала залишатися яскраво вираженою. Така соціальна поведінка вимушених переселенців з Криму є закономірною і слугує додатковим підтвердженням тези, висловлюваної дослідниками, про високий потенціал кримсько-татарської культури. Зокрема, по-новому актуально звучить положення про те, що хоча кримськотатарські традиції та звичаї, які становлять зміст культури, частково змінилися внаслідок взаємодії із іншими культурами, їх символічне значення залишається сильним¹⁰.

Що ж стосується життя громади, яка стала приймаючою для родин вимушених переселенців зі Сходу України та Криму, то цьому на виставці також було присвячено декілька стендів-кейсів.

Так, на виставковому стенді „*День обіймів*” представлено колаж зі світлин, зроблених під час святкування Міжнародного дня обіймів, який у світі відзначають щороку 21 січня. Захід відбувся за ініціативи Благодійного фонду „Карітас Коломия УГКЦ”. Світлини містять фотосюжети, які відображають окремі моменти інтеграційного заходу „Даруємо обійми” біля музею „Писанка” для мешканців Коломиї. Участь у акції взяли відвідувачі Центру підтримки сім’ї у Коломиї та перехожі – мешканці міста. Теплі обійми в морозний день давали відчуття тепла і єднання в громаді.

На виставковому стенді „*Життєдайна сила громади*” представлено фрагменти майстер-класу з писанкарства. Люди, яким довелося покинути рідні домівки, мають велику потребу об’єднуватися, щоб створювати щось нове.

¹⁰ I. Aydingun, A. Aydingun, *Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival* [in:], „Journal of Ethnic and Migration Studies”, nr 1, 2007, p. 121.

Тому кожного року в Коломиї проводяться майстер-класи з писанкарства, в яких беруть участь сім'ї вимушених переселенців спільно з місцевими сім'ями, які відвідують Карітас. Такі заходи зміцнюють віру людей в те, що будь-які негаразди можна подолати гуртом. В такий спосіб українська писанка – символ народження життя та надії, єднає громаду.

Стенд „Громада в єднанні” демонструє колаж зі світлин, які відображають моменти життя спільноти „Фенікс-Коломия”, яка об'єднує переселенців міста Коломия та Коломийського району. Як птах Фенікс, спалений сонцем, відроджувався з попелу, так і переселенці зі спаленими війною душами, отримують в новій громаді надію на відродження. Спільнота бере активну участь в житті громади, проводячи толоки, благодійні ярмарки, інтеграційні заходи. Саме це демонструють світлини, представлені на стенді. Відтак, глядачі виставки можуть бачити, як „зерна”, що навів буревій зі Сходу та Криму, сходять новими паростками на прикарпатській землі – талантами, ідеями, творчим креативом, наснагою.

Прем'єрна презентація фотовиставки „НаДія. Родина. Спільнота” та подальше просування ідей цього (фото-голосового) Проєкту відбулося із активним залученням громади усього Прикарпатського регіону. Відкриття фотовиставки відбулося 8 липня 2019 р. у виставковому залі Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського, у м. Коломия Івано-Франківської обл. Фоторозповіді на відкритті фотовиставки були доповнені реальними свідченнями родин переселенців. Відвідувачів заходу особливо вразив фотосюжет, в якому хлопчику з родини переселенців Сходу України, які є етнічними росіянами (стенд „Маленький хлопчик з великою мрією”), в ході візиту працівників Карітасу, було подаровано українську вишиванку. Хлопчик зі своєю мамою у цій вишиванці прийшов на відкриття фотовиставки і на фоні стенду-кейсу своєї родини розповів про цей чудовий подарунок.

Наступна презентація фотовиставки „НаДія. Родина. Спільнота” відбулася 21 серпня 2019 р. у м. Івано-Франківськ. Після цього вона помандрувала до Києва, де 13 жовтня 2019 р. була представлена на Всеукраїнському Форумі соціального служіння УГКЦ. На жаль, через карантинні обмеження, публічні заходи із представлення результатів соціально-мистецького проєкту „НаДія. Родина. Спільнота” були призупинені. Але організатори сподіваються, що ближчим часом такі активності можна буде відновити. І це потрібно зробити не лише з огляду на те, що питання соціокультурної інтеграції ВПО та громад-реципієнтів залишається актуальним в наші дні, але й і в ширшому контексті, а саме, з перспективи подальшого розвитку традицій практик благодійності й милосердя – як цінностей української культури. Як бачимо, ці традиції, становлення яких було тривалим в українському суспільстві впродовж різних історичних епох¹¹, залишається актуальним в наші дні.

¹¹ І. Трефаненко, *Історичні етапи становлення благодійності*, <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5319-istorichni-etapi-stanovlennya-blagodiynosti/>, [01.02.2022].

До сказаного лише варто додати, що особливу роль у просуванні ідей Проєкту „НаДія. Родина. Спільнота” відіграв каталог фотовиставки¹², розроблений у відповідності із загальною концепцією заходу. Характерною і промовистою є обгортка цього книжкового видання, яка містить яскраву світліну із фотосюжетом про проведення (під егідою Центрів підтримки сімей у Коломиї та Запоріжжі) візитів родин вимушених переселенців зі Сходу України до Західного регіону, в ході яких було налагоджено тісні емоційні контакти їх учасників. Родини, які приймали сім’ї вимушених переселенців в Коломиї, виявили надзвичайну гостинність, поділилися своїм душевним теплом і створили атмосферу свята. Вдячність гостей зі Сходу була чудовою нагородою за їх зусилля. Тепла душевна атмосфера прийому гостей та їх вдячність створили основу неформальних тривалих взаємодій, порозуміння, обміну культурними цінностями. На світліні з обкладинки каталогу зафіксовано показовий момент в рамках візиту родин вимушених переселенців з українського Сходу в м. Коломию: учасники зустрічі сидять на зеленій траві у дружньому колі, міцно тримаючись за руки і усміхаючись в об’єктив фотокамери. Що ж стосується розповсюдження каталогу виставки в ході публічних заходів, то маємо підстави їх розглядати як успішну практику пропагування благодійних практик та активізації соціальних комунікацій в громаді.

Понад загальну ідею милосердя до людей в потребі та виразний меседж про необхідність подальшої інтеграції суспільства, яке долає виклики збройного конфлікту, виставка „НаДія. Родина. Спільнота” мала також локальну ціль. Вона полягала у тому, щоби донести до людей думку: нове життя родин зі Сходу України та Криму у новому місці не лише пустило свої паростки, але й значною мірою укорінилося, даючи надію на краще майбутнє. І це не просто надія, яка „помирає останньою”, навіть коли має місце втрата усіх життєвих ресурсів і є лише благання про допомогу у безвихідній ситуації. Це НаДія – як прагнення до Дії, для досягнення змін в собі і своєму житті¹³ (що й було закладено у назві виставкового проєкту). Таким чином, фотовиставка „НаДія. Родина. Спільнота” постала як „голос громади” (м. Коломия Івано-Франківської обл.), яка в останні декілька років успішно впроваджувала польський досвід адаптації родин вимушених переселенців для посилення їх інтеграції з приймаючим середовищем. До речі, останнє знайшло відображення не лише у тематичних сюжетах, представлених на світлинах, але й в оформленні виставки із допомогою додаткових візуальних елементів – вишиванок, писанок, творів домашнього текстилю та інших оздоблювальних елементів інтер’єру, виконаних вимушеними переселенцями із використанням місцевих етнокультурних традицій.

Підсумовуючи зазначимо: понад те, що художні (фото)виставки соціальної тематики в наші дні є, з одного боку, методом соціальної роботи, а з іншого –

¹² *НаДія. Родина. Спільнота. Фотовиставка. Каталог*, Львів 2019.

¹³ *Ibidem*, s. 3.

артефактом культури постмодерну, вони мають глибоке коріння і пов'язані з українськими етнокультурними традиціями благодійності та милосердя. В такому контексті візуальні образи та супровідні історії постають не лише як інструменти вирішення соціальних питань: евристичний потенціал світлин, які представлено в даному соціально-мистецькому проєкті, є достатньо високим також у виявленні культурних цінностей та смислів в часі, коли Україна долає наслідки довготривалого збройного конфлікту. Відтак, маємо підстави вважати доцільним для сучасного українського суспільства розширювати простір реалізації соціально-мистецьких ініціатив, із широким використанням візуальних матеріалів, та виявляти їх інтеграційний потенціал у пошуку шляхів прийняття „інших” людей, з їх потребами, болями, мріями. В такий спосіб ми зможемо й надалі розширювати існуючі та конструювати нові простори української громадянської ідентичності в територіальних громадах України в часі викликів збройного конфлікту на Сході України та загроз його ескалації в наші дні. Аналіз можливостей візуального мистецтва у оптимізації цих процесів має стати предметом аналізу у подальших наукових розвідках.

LITERATURA / REFERENCES

- Бондаренко М. (уп.), *Методичні матеріали для керівників програм по впровадженню соціальних проєктів з супроводу та підтримки родини, інтеграції та розвитку громад в неурядових та державних організаціях „Підтримуючи інтегруємо”*, Львів 2019, с. 45–48. [Bondarenko M. (up.), *Metodični materiali dlâ kerivnikiv program po vprovadžennû social'nih proektiv z suprovodu ta pidtrimki rodini, integracij ta rozvitku gromad v neurâdovih ta deržavnih organizacijah „Pidtrimuiči integruemo”*, L'viv 2019, s. 45–48.]
- Войцехівська Н., *Термін „конфлікт” серед інших понять негармонійного ускладненого спілкування* [w:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, nr 4, 2016, s. 59. [Vojcehivs'ka N., *Termin „konflikt” sered inših ponât' negarmonijnogo uskladnenogo spilkuvannâ* [v:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, nr 4, 2016, s. 59.]
- Іванкова-Стецюк О., Дацюк Е., *FotoVoice Project в контексті сучасних українських реалій: особливості арт-менеджменту та графічної концептуалізації* [в:] „Вісник Львівської національної академії мистецтв”, nr 43, 2020, с. 104–112. [Ivankova-Stecûk O., Dacûk E., *Fotovoice Project v kontekstî sučasnih ukraïnsk'ih realij: osoblivosti art-menedžmentu ta grafičnoï konceptualizacij* [v:] „Visnik L'vivs'koï nacional'noï akademii mistectv”, nr. 43, 2020, s. 104–112.]
- НаДія. Родина. Спільнота. Фотовиставка. Каталог, Львів 2019. [Nadiâ. Rodina. Spil'nota. Fotovistavka. Katalog, L'viv.]
- Тимошик М., *Українознавчі проєкти видавництва „Наша Культура” у Варшаві (20-30-ті роки ХХ ст.) та їх актуальність для сучасності* [w:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, nr 3, 2015, s. 376–377. [Timošik M., *Ukraïnoznaveči proekti vidavnictva „Naša Kul'tura” u Varšavi (20-30-ti roki HH st.) ta ih aktual'nist' dlâ sučasnosti* [w:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, nr 3, 2015, s. 376–377.]

- Трефаненко І., *Історичні етапи становлення благодійності*, <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5319-istorichni-etapi-stanovlennya-blagodijnosti>, [01.02.2022]. [Trefanenko I., *Īstoričnì etapi stanovlennâ blagodiynosti*].
- Шульга Р., *Можливості реалізації смислового послання телепродукту* [в:] „Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, nr 3, 2012, с. 97. [Šul'ga R., *Možlivostì realizaciï smislovogo poslannâ teleproduktu* [v:] „Sociologiâ: teoriâ, metodi, marketing”, nr 3, 2012, s. 97.]
- Aydingun I., Aydingun A., *Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival* [in:] „Journal of Ethnic and Migration Studies”, nr 1, 2007, p. 121.
- Ivankova-Stetsiuk O., *Rozszerzenie przestrzeni integracyjnej osób wewnątrznie przesiedlonych: implementacja polskiego doświadczenia wspomagania rodzin na Ukrainie* [w:] „Kultura–Przemiany–Edukacja”, nr 8, 2020, s. 133–150.
- Jakubovska-Krawczyk K., „*Інкoли жaх і обстріли – історією народження твоєї дитини*” ... *Obraz dziecka w reportażach Jelizawety Honczarowej* *Десть поруч війна* [w:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, nr 7, 2019, s. 64. [Jakubovska-Krawczyk K., „*Īnkoli žah i obstrili – ĭstoriêu narodžennâ tvoëi ditini*” ... *Obraz dziecka w reportażach Jelizawety Honczarowej* *Des' poruč vijnâ.*]
- Polish Aid*, www.polishaid.gov.pl, [06.01.2022].

Іванкова-Стецюк Оксана – доктор соціологічних наук, доцент; Інститут народознавства НАН України.

зголошення артыкулу: 8 лутеґо 2022
прыя́цце артыкулу до друку: 20 чэрвца 2022